

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШАШКОВА АГНЕТА ОЛЕКСАНДРІВНА

Прим. № 1
УДК 75: 7.045:7.028 (477) «20»

АНОТАЦІЯ ДИСЕРТАЦІЇ

**ІКОНОПИС І. С. ЇЖАКЕВИЧА 1940–1950-Х РОКІВ:
ОСОБЛИВОСТІ АТРИБУЦІЇ ТА РЕСТАВРАЦІЇ**

Спеціальність – 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»
Галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. О. Шашкова

Науковий керівник:
Тимченко Тетяна Ростиславівна
Кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри техніки та реставрації творів мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Шашкова Агнета Олександрівна. Іконопис І. С. Їжакевича 1940–1950-х років: Особливості атрибуції та реставрації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. – Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури, Київ, 2021.

Дисертація присвячена вивченню іконопису І. Їжакевича, створеному у 1940–1950-х роках для храмів міста Києва та околиць. Мета роботи – виявити нові та систематизувати наявні відомості стосовно ікон І.С. Їжакевича 1940–1950-х років, їх художніх особливостей, техніки та технології; охарактеризувати живописну манеру останнього періоду його творчості; на основі отриманих результатів уточнити атрибуцію ряду ікон, що йому приписуються; сформулювати методологію реставрації творів сакрального живопису І. Їжакевича, виходячи з виявлених у процесі дослідження особливостей.

Аналіз наукової розробки обраної теми підтвердив відсутність ґрунтовних праць та наявність значних розбіжностей у попередніх дослідженнях, що спираються здебільшого на згадки парафіян та служителів храмів та/або поверховому візуальному дослідженні в несприятливих умовах діючих храмів.

Усебічне дослідження ікон 1940–1950-х рр. здійснено в діючих храмах: Покрова Пресвятої Богородиці на Пріорці, Свято-Макаріївській на Татарці, Свято-Покровській Подільській церкві. Додатково розглядаються ікони, відповідність яких періоду, що досліджується, поки не була підтверджена: окремі ікони храмів Вознесіння Господнього на Деміївці, Серафима Саровського в Пущі-Водиці та іконостасу домової церкви митрополичої резиденції (нині – Патріархії УПЦ КП), що знаходиться на вул. Євгена

Чикаленка, 36 (нині в приміщенні Патріархії діє Парафія Святого Філарета Милостивого).

Для уточнення атрибуції залучені архівні джерела – документи та твори, що зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України, Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Центральному Державному історичному архіві України, а також окремі твори з Національного художнього музею України, Музею однієї вулиці (м. Київ), Національного музею ім. А. Шептицького (м. Львів); дипломні та курсові роботи кафедри техніки та реставрації творів мистецтва та кафедри теорії та історії мистецтв Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше проаналізовано й узагальнено наявні матеріали стосовно сакральної спадщини І. Їжакевича 1940–1950-х років; досліджено відмінні риси живописної манери митця зазначеного періоду, що дозволило визначити експертні ознаки його індивідуального творчого почерку, розрізнити ікони майстра та його учнів; здійснено ґрунтовне взаємодоповнююче мистецтвознавче та техніко-технологічне дослідження ікон 1940–1950-х років в означених храмах; досліджено стилістичні особливості іконопису І. Їжакевича пізнього періоду та її кореляцію зі всією творчістю митця; на базі отриманих результатів створено актуальні рекомендації стосовно зберігання ікон І. Їжакевича в умовах діючих храмів й особливостей їх консервації та реставрації.

Методика дослідження включала візуальне обстеження творів та фотофіксацію їх загального вигляду в розсіяному та бічному освітленні, фрагментів та макрофрагментів – у видимій та невидимій (ультрафіолетовій, інфрачервоній) зонах спектра. Отриману інформацію було зіставлено з даними з опублікованих та архівних джерел. Також застосовано метод порівняльного аналізу, що допоміг визначити стилістичну трансформацію, дослідити наявність техніко-технологічних відмінностей між сакральним живописом початку ХХ століття та іконописом, що досліджувався. Порівняння іконопису

1940–1950-х років зі світськими творами цього періоду (ілюстраціями до літературних творів, зокрема «Енеїди» І. Котляревського) дозволило виявити універсальність творчого методу та живописної техніки І. Їжакевича.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних джерел. Окремий том становлять додатки: анотований список ілюстрацій та ілюстрації; термінологія дослідження; відомості про публікації та відомості про апробацію основних положень дослідження.

Перший розділ присвячений історіографії, розкриттю основних методологічних засад проведеного дослідження, визначенню джерельної бази.

Аналіз історіографії теми показав, що в радянські часи творчий доробок І. Їжакевича було висвітлено фрагментарно та з відчутним ідеологічним ухилом. Серед досліджень цього періоду майже відсутня інформація про сакральні твори І. Їжакевича – лише кілька поодиноких згадок про «вимушену» роботу художника в церквах Києво-Печерської лаври та Кирилівській церкві «виключно для заробітків». Згадки про роботу над іконами в середині ХХ століття з'являються в 1990-х роках. Серед досліджень ми виявили розбіжності у даних про кількість ікон в храмах Києва, написаних І. Їжакевичем в 1940–1950-х роках, а також про наявність співавторства в окремих з них. Більшість тверджень мали характер припущень, для яких не вистачало достатніх фактичних доказів. Вивчення історіографії та джерельної бази показало доцільність та необхідність проведення поглибленого дослідження ікон середини ХХ століття в означених храмах Києва.

У другому розділі здійснено аналіз життєвого та творчого шляху І. Їжакевича, що припав на доволі складний період часу. Було з'ясовано, що творчий потенціал І. Їжакевича формувався поступово в досить різні історичні епохи та саме в пізній період творчості досяг найбільшого розвитку. Визначено, що заборона писати на певні теми та створювати сакральні твори в часи СРСР підштовхнула художника до вільнішого вираження саме через технічні засоби. Ми виявили, що робота в стилістиці модерну була характерна

лише для раннього періоду творчості митця. Для «радянського» іконопису І. Їжакевича було характерне остаточне становлення авторської художньої манери та стилю, що більш відповідав романтичним течіям ХХ століття, з яскраво вираженою національною складовою.

Аналіз публікацій показав, що окремі дослідники вбачають стилістичний вплив «російського модерну» в українських іконописців початку ХХ ст. в Трапезному та Всіхсвятському храмах Києво-Печерської лаври, а інші припускають можливість інтерпретації І. Їжакевичем розписів В. Васнецова та М. Нестерова з Володимирського собору при створенні власних композицій. Проведене нами дослідження показало, що ідея про стилістичну спадкоємність від російського модерну до модерну українського в храмах Києво-Печерської лаври не має під собою достатнього підґрунтя. Також ми не виявили підтверджень інтерпретації творів названих художників в розписах І. Їжакевича. Творчість І. Їжакевича слід розглядати як цілісне та оригінальне явище в історії українського мистецтва, що розвивалось нерозривно із загальними мистецькими процесами поч. ХХ ст.

В третьому розділі викладено результати дослідження ікон 1940–1950-х років з храмів Києва – Покрова Пресвятої Богородиці на Пріорці, Свято-Макаріївського та Свято-Покровської Подільської церкви. Здійснено перевірку щодо авторства ікон, які в різних писемних джерелах приписують І. Їжакевичу. Підтверджено авторство І. Їжакевича в 19 іконах храму Покрова на Пріорці, в 5 іконах Свято-Макаріївського храму та в 4 – Свято-Покровської Подільської церкви, уточнено датування деяких з них.

Додатково досліджено ікони, дата створення яких поки не з'ясована, але вони дуже близькі за стилістикою до ікон розглядуваного періоду. В храмі Вознесіння Господнього на Деміївці у двох іконах вгадується авторство І. Їжакевича, але вони могли бути поновлені. У храмі Серафима Саровського в Пущі-Водиці авторство І. Їжакевича було підтверджено у двох іконах; в іконостасі домової церкви митрополичої резиденції – у дванадцяти.

Окреслено (на прикладі кількох ікон, які можна вважати еталонними) найбільш виразні художні засоби, які можна віднести до експертних ознак творів митця. Уточнено, що І. Їжакевич не виконував стінописи в названих храмах в пізній період творчості, а також не знайдено підтверджень наявності розписів І. Їжакевича в них періоду початку ХХ ст. (можливо, вони були перемальовані чи знищені). Було визначено, що, всупереч думці багатьох дослідників, ікони іконостасу Свято-Макаріївської церкви не належать пензлю І. Їжакевича, так само як ікона «Покрова» з апсиди Покровської Подільської церкви.

Поруч з тим встановлено групу ікон, виконаних І. Їжакевичем у співавторстві з іншими майстрами; проаналізовано основну інформацію про учнів І. Їжакевича, які могли б бути співавторами митця. Втім, за наявними даними, єдиним відомим та найбільш вірогідним помічником пізнього періоду творчості є Ф. Коновалюк; сформульовано деякі ознаки його живописної манери, відмінної від манери його вчителя – І. Їжакевича.

У четвертому розділі доведено, що реставраційний метод дослідження слід розглядати як маловідомий у мистецтвознавстві України, однак перспективний для отримання даних про техніку, технологію та оцінки стану збереженості творів мистецтва. Практика застосування реставраційного методу може стати корисною також для вивчення пам'яток в несприятливих умовах діючих храмів.

Результати проведених досліджень довели необхідність уважного ставлення до розробки концепції реставрації сакральних творів І. Їжакевича, особливо пізнього періоду творчості. Необхідно враховувати вірогідність наявності авторських правок, фрагментів, виконаних у співпраці з учнем/помічником, пізніх неавторських та реставраційних доповнень.

Було визначено, що найбільш нагальним питанням є збереження ранніх сакральних творів митця, які наразі перебувають в гостро критичному стані. При дослідженні та консервації/реставрації ранніх сакральних творів слід враховувати особливості пізньої манери митця зважаючи, що основні

характерні живописні засоби могли бути сформовані іконописцем ще на поч. ХХ ст.

Практичне значення роботи полягає в тому, що визначені у дослідженні положення (щодо особливостей техніки й технології, стилістики іконопису І. Їжакевича 1940–1950-х років, а також його манери) зможуть заповнити наявні лакуни у творчій біографії митця та внести до неї корективи; уточнити характер його співпраці з помічниками/учнями.

Результати праці стануть необхідним підґрунтям для подальших досліджень творчості І. Їжакевича та особливостей українського іконопису сер. ХХ ст. Здійснена наукова робота може бути використана для створення навчальних програм, науково-методичних посібників, підручників з мистецтвознавства та реставрації живопису; монографій та каталогу-резоне живописної спадщини І. Їжакевича.

Ключові слова: *І. Їжакевич, Україна, візуальне мистецтво, церковне мистецтво, поєднання мистецтв, український іконопис, іконопис, іконологія, реставраційна справа, художник, творчість, храм, ікона, живопис, графіка.*

ABSTRACT

Ahneta Oleksandrivna Shashkova. Icon Painting by I. S. Yizhakevych in the 1940s and 1950s: Peculiarities of Attribution and Restoration. – Scientific qualification work on the rights of a manuscript.

PhD dissertation, major 023 – Fine art, decorative art, restoration. – National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the study of the icon painting by I. Yizhakevych created in the 1940s and 1950s for churches located in Kyiv and its surroundings. The purpose of the paper is to discover new and systematise existing information about the icons by I. S. Yizhakevych of the 1940s-1950s, their artistic peculiarities, technique and technology; characterise the painting style of the last period of his work; establish the attribution of a number of icons attributed to him based on the

obtained results; formulate the methodology of the restoration of sacred art pieces by I. Yizhakevych, based on the peculiarities revealed in the process of research.

The analysis of the scientific development of the chosen topic confirmed the lack of thorough works and the presence of significant discrepancies in previous studies, which are mostly based on the mentions of parishioners and church ministers and/or superficial visual research under unfavourable conditions of operating temples.

A comprehensive research of the icons of the 1940s and 1950s took place at operating churches: Church of the Intercession of the Holy Mother of God in Priorka, Church of St. Macarius in Tatarka, Podilskyi Church of the Intercession. In addition, the paper considers the icons that have not yet been confirmed to be related to the researched period: Individual icons of the Churches of the Ascension of the Lord in Demiivka, Church of St. Seraphim of Sarov in Pushcha-Vodytsia, the iconostasis of the church of the metropolitan residence (now – Ukrainian Orthodox Church – Kyiv Patriarchate) located at 36 Yevhena Chykalenka Str. (now the Parish of Saint Philaret the Merciful operates in the premises of the Patriarchate).

To establish the attribution, archival sources were involved – documents and works stored at the Central State Archives Museum of Literature and Art of Ukraine, the Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, the Central State Historical Archives of Ukraine, as well as individual works from the National Art Museum of Ukraine, the One Street Museum, (Kyiv), A. Sheptytskyi National Museum (Lviv); thesis and term papers of the department of techniques and restoration of works of art and the department of theory and history of art of the National Academy of Fine Arts and Architecture.

The scientific novelty consists in the fact that the available materials, related to the sacral heritage of I. Yizhakevych dated back to the 1940s and 1950s., have been analysed and summarised for the first time; distinctive peculiarities of the artist's painting style of the specified period were studied, which made it possible to determine the expert signs of his individual creative technique, distinguish the icons of the artist and his students; a thorough complementary art historical, as well as

technical and technological study of the icons of the 1940s-1950s in the specified temples was carried out; the stylistic features of I. Yizhakevych's icon painting of the late period and its correlation with the artist's entire work were studied; based on the obtained results, relevant recommendations were created regarding the storage of I. Yizhakevych's icons at operating churches and taking into account the peculiarities of their conservation and restoration.

The research methodology included a visual examination of the works and photographic fixing of their general appearance in diffuse and side lighting, fragments and macro-fragments in the visible and invisible (ultraviolet, infrared) areas of the spectrum. The obtained information was compared with data from published and archival sources. The method of comparative analysis was also applied, which allowed determining the stylistic transformation, studying the presence of technical and technological differences between the sacred painting of the early 20th century and the studied icon painting. Comparison of the icon painting dated back to the 1940s and 1950s with the secular works of this period (illustrations for literary works, in particular Eneida (The Aeneid) by I. Kotliarevskyi) allowed us to reveal the universality of I. Yizhakevych's creative method and painting technique.

The dissertation consists of an introduction, four sections with conclusions to each one, general conclusions, a list of used sources. Annexes are included in a separate volume: An annotated list of illustrations and illustrations; research terminology; data tables; information about publications and information about approval of the main points of the study.

The first section is devoted to historiography, the disclosure of the main methodological foundations of the conducted research, and the definition of the source base.

The analysis of the historiography of the topic showed that in Soviet times, the art piece by I. Yizhakevych was covered fragmentarily and with a noticeable ideological bias. Among the studies of this period, there is almost no information about the sacred works by I. Yizhakevych – there are only a few isolated references

to the artist's "forced" work in the churches of the Kyiv-Pechersk Lavra and the St. Cyril Church "exclusively for money". References to his work on icons in the middle of the 20th century appeared in the 1990s. Among the studies, we found discrepancies in the data on the number of icons in Kyiv churches painted by I. Yizhakevych in the 1940s and 1950s, as well as the presence of co-authors involved in the work over some of them. Most of the statements were assumptive and not supported by sufficient real evidence. The study of historiography and the source base showed the expediency and necessity of running an in-depth study of icons of the middle of the 20th century in the specified churches of Kyiv.

The second section analyses the life and creative path of I. Yizhakevych, which fell on a rather difficult period of time. It was found that the creative potential of I. Yizhakevych was formed gradually in quite different historical eras, and it was in the late period of his creative activity that it reached its greatest development. It was found that the ban to write on certain topics and create sacred works during the times of the USSR pushed the artist to freer expression precisely using technical methods. We discovered that work in the Art Nouveau style was characteristic only for the early period of the artist's work. The "Soviet" icon painting of I. Yizhakevych was characterised by the final formation of the author's artistic manner and style, which was more in line with the romantic movements of the 20th century, with a pronounced national component.

The analysis of publications showed that some researchers see the stylistic influence of "Russian Art Nouveau" on Ukrainian icon painters of the late 20th century in the Refectory and All-Saints Churches of the Kyiv-Pechersk Lavra, while others assume the possibility of I. Yizhakevych's interpretation of V. Vasnetsov's and M. Nesterov's paintings from the St. Volodymyr's Cathedral while creating his own art pieces. Our research showed that the idea of stylistic continuity from Russian Art Nouveau to Ukrainian one in the churches of the Kyiv-Pechersk Lavra have no sufficient basis. We also found no confirmation of the interpretation of the named artists' works in the paintings by I. Yizhakevych. I. Yizhakevych's creative path should be considered as a complete and original phenomenon in the history of

Ukrainian art, which developed inseparably with the general artistic processes of early 20th century.

The third section presents the results of the research of icons dated back to the 1940s-1950s from the Kyiv churches – Church of the Holy Mother of God in Priorka, Church of St. Macarius in Tatarka, Podilskyi Church of the Intercession. The authorship of the icons, which are attributed to I. Yizhakevych in various written sources, was verified. I. Yizhakevych has been confirmed to be the author of 19 icons in the Church of the Intercession in Priorka, 5 icons in the Church of St. Macarius and 4 icons in the Podilskyi Church of the Intercession. The dates of some of them have been established.

In addition, the icons, the date of which has not been established yet, have been studied, however they are very close in style to the icons of the considered period. In the Church of the Ascension of the Lord in Demiivka, two icons are assumed to be created by I. Yizhakevych, though they could be restored. In the Church of Seraphim of Sarov in Pushcha-Vodytsia, two icons were confirmed to be created by I. Yizhakevych, while in the iconostasis of the church of the metropolitan residence – twelve icons.

The most expressive artistic techniques, which can be attributed to the expert features of the artist's works, have been outlined (based on several icons that can be considered master pieces). It was found that I. Yizhakevych did not create wall paintings at the named temples in the late period of his activity, and they were not confirmed to contain I. Yizhakevych's paintings of the late 20th century. (they were probably repainted or destroyed). It was determined that, contrary to the opinion of many researchers, the icons of the iconostasis of the St. Macarius Church do not belong to I. Yizhakevych's "brush", as well as the "Intercession" icon from the apse of the Podilskyi Church of the Intercession.

Furthermore, they determined a group of icons made by I. Yizhakevych together with other artists, analysed basic information about I. Yizhakevych's students, who could be co-authors of the artist. However, according to the available data, the only known and most likely assistant of the late period of his activity is

F. Konovaliuk; some peculiarities of his painting style, which is different from the style of his teacher I. Yizhakevych, were formulated.

The fourth section proves that the restoration method of research should be considered as little-known in art history of Ukraine, but promising for obtaining data about techniques, technology and assessing the state of preservation of art pieces. The practice of applying the restoration method can also be useful for the study of monuments under unfavourable conditions of operating temples.

The results of the conducted research proved the need for careful attention to the development of the concept of restoration of I. Yizhakevych's sacred works, especially those created in the late period of his work. It is necessary to take into account the probability of the author's corrections, fragments made in collaboration with a student/assistant, late non-author's and restoration additions.

It was determined that the most urgent issue is the preservation of the artist's early sacred works, which are currently in a critical condition. During the study and conservation/restoration of early sacred works, one should take into account the features of the artist's late manner, taking into account that the main characteristic painting techniques could have been formed by the icon painter in early 20th century.

The practical significance of the work consists in the fact that the points outlined in the research (regarding the peculiarities of techniques and technology, the style of I. Yizhakevych's icon painting in the 1940s and 1950s, as well as his manner) will be able to fill the existing gaps in the artist's creative biography and make corrections to it; establish the nature of his cooperation with assistants/students.

The results of the work will become a necessary basis for further research into the creative activity of I. Yizhakevych and peculiarities of Ukrainian icon painting in the middle of 20th century. The performed study can be used to create educational programs, scientific and methodological manuals, textbooks on art history and painting restoration; monographs and a catalogue raisonné of I. Yizhakevych's pictorial heritage.

Keywords: *I. Yizhakevych, Ukraine, visual art, church art, combination of arts, Ukrainian icon painting, icon painting, iconology, restoration work, artist, creative work, temple, icon, painting, graphics.*

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Шашкова А. О. Живописна техніка ікон І. С. Їжакевича «Спас на престолі» та «Богоматір з немовлям» (Покровська церква на Пріорці). Проблема авторських та неавторських поновлень. *Українська академія мистецтв. Дослідницькі та науково-методичні праці*. Київ, 2019. № 28. С. 170–179.

2. Шашкова А. О. Типологія авторських правок в іконах церкви Покрови на Пріорці (у період творчості І. С. Їжакевича 1943–1945 рр.). *Художня культура. Актуальні проблеми*. Київ, 2020. №. 16(2). С. 122–134.

3. Шашкова А. О. Проблематика атрибуції ікон І. С. Їжакевича «Євангелісти» (Церква Покрови Пресвятої Богородиці, Пріорка м. Київ). *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених ДДПУ ім. Івана Франка*. Дрогобич, 2020. №34(Т. 5). С. 70–81.

Публікації у міжнародних наукових виданнях

Європейського Союзу за темою дисертації:

4. Шашкова А. О. Особливості іконописної манери І. Їжакевича середини ХХ століття на прикладі ікони «Святий Трифон». *Грааль науки* : наук. зб. за матер. I Міжнародної наук.-практ. конференції «An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinaryity». (Вінниця, UKR - Відень, AUT, 19 лютого 2021 р.). 2021. № 1. С. 505–515.

5. Шашкова А. О. Особливості живописної манери І. Їжакевича в період творчості 1940–1950-х років. *KELM (Knowledge, Education, Law, and Management)*. Люблін, 2021. № 3(39). С. 74–85.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Основні положення, результати та висновки дисертації оприлюднено на 6 конференціях:

1. Шашкова А. О. Атрибуція та техніко-технологічні особливості ікони «Покрова Пресвятої Богородиці» з діючого Покровського храму на Куренівці. *П'яті платонівські читання пам'яті академіка П. Білецького*: тези доп. Міжнар. наук. конф. Київ: Людмила, 2018. С. 32–33.

2. Шашкова А. О. Типи поновлень та авторських правок в іконах Покровського храму на Пріорці (за результатами досліджень за допомогою макрофотозйомки). *Шості платонівські читання пам'яті академіка П. Білецького*: тези доп. Міжнар. наук. конф. Київ: Людмила, 2019. С. 50–51.

3. Шашкова А. О. Ікона Святий Трифон як зразок еталонного живопису І. С. Їжакевича церкви Покрова на Пріорці. *Сьомі платонівські читання пам'яті академіка П. Білецького*: тези доп. Міжнар. наук. конф. Київ: Людмила, 2020. С. 55–56.

4. Шашкова А. О. Реставраційний метод дослідження та його застосування для вивчення іконопису в умовах діючих храмів. *Integration of new knowledge, research and innovation across Europe*: наук. доп. І Міжнар. наук. – практ. конф. Київ: ДУТ, 2020. С. 189–191.

5. Шашкова А. О. До питання атрибуції ікон жертovníка Церкви Покрова Пресвятої Богородиці. (Пріорка, м. Київ). *Восьмі платонівські читання пам'яті академіка П. Білецького*: тези доп. Міжнар. наук. конф. Київ: Людмила, 2021. С. 53–54.